

Inleiding

‘Beloftevolle strategieën in de aanpak van het lerarentekort’

Hanne Tack (Vlaamse Onderwijsinspectie) en Symen van der Zee (Saxion University of Applied Sciences)

We kunnen er niet meer om heen: het lerarentekort is prangend, nijpend, stijgend en dagelijks debat van onderwerp op scholen, onder beleidsmakers en onderzoekers. Tot bij de lokale bakker klinken kritische stemmen van bezorgde ouders. Recente koppen schreeuwen het uit: ‘Lerarentekort op jaar tijd sterk toegenomen: VDAB telt nu bijna 3.300 openstaande vacatures voor leraren’ (VRT Nieuws, 6 oktober 2023) en ‘Een nieuw schooljaar, maar zorgen over lerarentekort onverminderd’ (NOS Nieuws, 21 augustus 2023). Het net gepubliceerde Unesco-rapport (oktober 2023) toont dat het lerarentekort geen Vlaams-Nederlands verhaal is, maar een wereldwijde uitdaging. Met een tekort van 44 miljoen leraren, wereldwijd, en toekomstvoorspellingen van vertienvoudingen van dat lerarentekort in de komende 10 jaar (Elffers, 2021), staat het lerarentekort overal hoog op de agenda.

De oplopende tekorten zijn zorgwekkend en de negatieve teneur rond het lerarentekort is bijgevolg niet zo vreemd. Onderwijsonderzoek (Hattie, 2009; William, 2016) is immers ontegensprekelijk duidelijk over wat cruciaal is om maximale leerwinst te creëren en kwaliteitsvol onderwijs te ontwikkelen: de leraar. Goede leraren doen ertoe. William (2016) stelt dat de verschillen tussen leraren binnen scholen groter is dan de verschillen tussen scholen. De meest effectieve leraren bereiken volgens hem in een half jaar met hun leerlingen waar de minst effectieve leraar drie jaar over doet. Goede leraren maken het verschil. En wanneer die leraren er niet of in sterk dalende aantallen zijn, heeft dat belangrijke gevolgen voor het realiseren van kwaliteitsvol onderwijs.

Om het lerarentekort tegen te gaan en het lerarenberoep aantrekkelijker te maken, ondernemen zowel Nederlandse als Vlaamse beleidsmakers verschillende initiatieven (Onderwijsspiegel, 2023). In Vlaanderen zijn er bijvoorbeeld maatregelen die de arbeidsvoorwaarden verbeteren en meer ondersteuning garanderen. Een aantal van die maatregelen zijn: beginnende leraren krijgen sneller uitzicht op een vaste benoeming, meer aanvangsbegeleiding, zij-instromers kunnen meer anciënniteit meenemen, ICT-ondersteuning, nieuwe internet- en fietsvergoedingen, en extra middelen om

Vlaamse leraren vrij te stellen van administratieve en andere niet-kerntaken. Ook campagnes als 'Lesgeven is alles geven' (Onderwijs Vlaanderen, 2023) zetten in op het promoten en (her)waarderen van het lerarenberoep. Bijkomend werden in januari 2023 in Vlaanderen tijdelijke projecten (cf. proeftuinen lerarentekort) opgestart om het lerarentekort tegen te gaan en het beroep te herwaarderen. Vlaamse scholen mogen tijdens die projecten de bestaande regelgeving tijdelijk negeren om andere concepten uit te testen (Onderwijsspiegel, 2023).

In Nederland wordt getracht in-, door- en uitstroom in lerarenopleidingen te bevorderen, door onder meer het collegegeld voor lerarenopleidingen te halveren. Ook kunnen scholen aanspraak doen op een subsidie voor het dienst nemen van zij-instromers en zijn er subsidieregelingen voor herintreders in het beroep. Voor het behoud van leraren wordt fors ingezet op strategisch personeelsbeleid dat zorgt voor het aantrekken en vooral ook behouden van leraren. Structureel wordt tevens 430 miljoen euro vrijgemaakt voor werkdrukvermindering. Om de aantrekkelijkheid van het beroep te vergroten, investeert de overheid verder flink in de salarissen van leraren in het primair onderwijs. In het nieuwe akkoord is zelfs een salarisstijging van 10% geregeld. Tot slot worden tal van initiatieven ondernomen om het onderwijs anders te organiseren.

Complexe vraagstukken vragen om een combinatie van weloverwogen, evidence-informed en structurele hervormingen om het lerarentekort aan te pakken. Het terugwerken van het lerarentekort vraagt om maatregelen op het volledige professionaliseringscontinuüm: gaande van de initiële opleiding van leraren, naar de inductiefase van startende leraren en duurzame in-service ondersteuning van leraren in hun levenslange professionele ontwikkeling. Niet louter inzetten op één aspect van het continuüm, maar werken aan een kwaliteitsvol en-en-en verhaal. Analooog gingen we daarom op zoek naar bijdragen die dieper ingaan op manieren om met het lerarentekort om te gaan:

1. Tijdens de initiële opleiding van leraren: Welke rol kunnen lerarenopleidingen opnemen in dit debat?
2. De inductiefase van startende leraren: Hoe kunnen beginnende leraren beter begeleid worden, zodat vroege uitval gereduceerd kan worden? Welke rol kunnen bijvoorbeeld aanvangsbegeleiding en/of mentoring spelen?

3. De in-service ondersteuning van leraren in hun levenslange professionele ontwikkeling: Hoe kan onderwijs op een andere manier georganiseerd worden? Welke rol kunnen bijvoorbeeld professionele leergemeenschappen, teamteaching, duaal leren, collegiale visitaties en interprofessioneel opleiden spelen in het lerarentekort?

Onze oproep resulteerde in meer dan twintig bijdragen, waarvan er elf in dit themanummer opgenomen zijn. Het themanummer opent met een collectieve bijdrage vanuit de Gentse onderzoeksgroep “Lerarenopleiding en Professionele Ontwikkeling” (www.lopo.ugent.be) onder leiding van prof. dr. Ruben Vanderlinde. In een beschouwend artikel presenteren de onderzoekers (Decuyper et al., 2023) evidence-informed strategieën die een mogelijk antwoord kunnen bieden op het lerarentekort. In lijn met de structuur van dit themanummer, zoomen ze dieper in op (1) de initiële opleiding van leraren, (2) de inductiefase van startende leraren, en (3) de in-service ondersteuning van leraren in hun levenslange professionele ontwikkeling.

Drie bijdragen gaan nog verder in op de initiële opleiding van leraren en gaan op zoek naar verdere antwoorden. In hun praktijkvoorbeeld “The Next Education Workforce: Inspiratie uit Arizona” schetsen Klaver en van der Zee (2023) de contouren en krachten van een programma dat teamteaching inzet als strategie om het lerarenberoep aantrekkelijker te maken. Samenwerking tussen expert-leraren, onderwijsassistenten en leraren in opleiding worden hierbij onder de loep genomen. De kracht van partnerschappen tussen scholen en lerarenopleidingen wordt beschouwend gepresenteerd door Willegems en collega’s (2023) in het artikel “Samen bouwen aan een leerbrug tussen school en lerarenopleiding”. Naast een overzicht van internationaal onderzoek, bundelen de auteurs ook tien jaar eigen empirisch onderzoek en presenteren ze een partnerschapsmodel als leerbrug tussen school en opleiding, waarin onderzoekende leergemeenschappen centraal staan. Tot slot zoomen Veerman en Ros (2023) in op het vraagstuk hoe we kunnen werken aan meer diverse en inclusieve lerarenopleidingen, om op die manier een meer diverse lerareninstroom te bereiken. In hun zoektocht presenteren zij de kracht van het project ‘Divers voor de klas’.

Drie andere bijdragen richten zich verder op de kansen die liggen in de inductiefase van startende leraren. Oolbekkink en Schaap (2023) schetsen in hun

bijdrage “Kwestie in het vormgeven van inductie van startende leraren: Aanzet tot een professionele dialoog” vier kwesties die een rol spelen bij het begeleiden van startende leraren en het vormgeven van krachtige inductieprogramma’s. Ze schetsen te overwegen spanningsvelden die inspirerend kunnen werken voor inductietrajecten rond eigenaarschap, maatwerk, complexiteit en een beginnend professional zijn. In de bijdrage “Ervaringen met inductietrajecten voor voortgezet onderwijs” beschrijven den Tuinder en collega’s (2023) op basis van groepsinterviews de ervaringen van inductietrajecten in vijftien voortgezet onderwijsscholen. De auteurs duiden hierbij onder meer op spanningen tussen de ideale situatie en de werkelijkheid. In hun bijdrage “Professionele ontwikkeling als strategie om leraren te behouden” presenteren Koffeman en collega’s (2023) de resultaten van een onderzoek naar het verband tussen professionele ontwikkelingstrajecten voor leraren en het behoud van leraren in het beroep. Ze concluderen met resultaten die inspirerend kunnen werken.

De in-service ondersteuning van leraren in hun levenslange professionele ontwikkeling wordt verder geconcretiseerd in vier bijdragen. In hun bijdrage “Collectief leren van schoolleiders, via procescoaching door lerarenopleiders” schetsen Smet en Depoorter (2023) vijf praktijken (recruterende en selectie, opdrachttoewijzing, leerkrachtevaluatie, professionele ontwikkeling, waardering en beloning) die nuttig zijn bij het vormgeven van een personeelsbeleid in onderwijs met oog op het verminderen van lerarentekort. Meirsschaut en collega’s (2023) presenteren in het artikel “Doelgericht teamteachen met hulp van een beslisboom: Een methodiek om door de bomen het bos te blijven zien” een ondersteunende beslisboom met oog op het doelgericht inzetten van (modellen van) teamteaching. Eveneens stimuleert de beslisboom gesprekken en reflectie over de lespraktijk tussen teamteachers. Hun beslisboom is gekoppeld aan het ruimere ESTAFETT-project (www.teamteaching-estafett.be), dat de effecten van teamteaching op leraren en leerlingen wil onderzoeken en valoriseren. Surmont en collega’s (2023) maken in “De paradox van het meertalig narratief” de vergelijking tussen de percepties van leraren die in CLIL lesgeven tegenover leraren die in heterogene contexten met hoge meertaligheid lesgeven. Ze voeren hierbij een pleidooi voor het integreren van CLIL-succesfactoren in meertalige onderwijscontexten en doen een aantal voorstellen met oog op duurzame professionalisering. Tot slot doen Bastiaansen en Nap (2023) in hun opiniestuk een oproep voor “Pedagogisch wereldwijzen als startpunt voor professionalisering”. Hierbij pleiten ze voor het opnieuw in waarde eren van de

pedagogische bedoeling van onderwijs als strategie om aan het lerarentekort tegemoet te komen. In hun pleidooi brengen ze verschillende argumenten naar boven die dit betoog verder onderbouwen.

Met het TvL-themanummer 2023 'Beloftevolle strategieën in de aanpak van het lerarentekort' willen we de eerder negatieve berichtgeving counteren en op zoek gaan naar krachtige manieren om het lerarentekort aan te pakken. Zonder pasklare antwoorden te willen bieden, willen we stem geven aan deze waardevolle initiatieven, die allen werken aan kwaliteitsvol onderwijs, door het opleiden, ondersteunen en professionaliseren van leraren. We willen met dit themanummer bijdragen aan een meer positieve beeldvorming vanuit een duidelijk geloof in de expertise en de passie van leraren, de essentiële rol van onderwijs voor de samenleving en de draagkracht en flexibiliteit van lerarenteams. We zijn voorzichtig hoopvol – ook al blijft de situatie erg prangend – om samen op zoek te gaan naar antwoorden.

Auteurs

Dr. Hanne Tack werkt bij de Vlaamse Onderwijsinspectie (www.onderwijsinspectie.be) als inspecteur basisonderwijs. Zij vervulde rollen als onderzoeker, onderwijskundige, leraar en lerarenopleider. De afgelopen tien jaar was zij verbonden aan de onderzoeksgroep '*Lerarenopleiding en Professionele Ontwikkeling*' (www.lopo.ugent.be) van de Vakgroep Onderwijskunde waar ze werkte rond leraren(opleiders) en hun professionele ontwikkeling.

tackhanne@gmail.com

Dr. Symen van der Zee is lector Vernieuwend Onderwijs aan de Saxion University of Applied Sciences.. Samen met zijn onderzoeksgroep verricht hij onderzoek naar onderwijsvernieuwingen.

s.vanderzee@saxion.nl

Referenties

Elffers, L. (2021, 11 november). Een lerarentekort, zegt u? Geraadpleegd op 23 oktober 2023, van <https://didactiefonline.nl/blog/louise-elffers/een-lerarentekort-zegt-u>

Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses related to achievement*. London: Routledge.

NOS nieuws (2023, 21 augustus). Een nieuw schooljaar, maar zorgen over lerarentekort onverminderd. <https://nos.nl/artikel/2487415-een-nieuw-schooljaar-maar-zorgen-over-lerarentekort-onverminderd>

UNESCO (2023). *Global education monitoring report, 2023: technology in education: a tool on whose terms?* Retrieved October 12, 2023, from <https://doi.org/10.54676/UZQV8501>

Vlaamse onderwijsinspectie (2023). *Onderwijsspiegel. Jaarlijks rapport van de Onderwijsinspectie*. Brussel.

Vlaamse Overheid (2023). *Lesgeven is alles geven*. Geraadpleegd op: <https://www.vlaanderen.be/lesgeven-is-alles-geven>

VRT Nieuws (2023, 6 oktober, 2023). *Lerarentekort op jaar tijd sterk toegenomen: VDAB telt nu bijna 3.300 openstaande vacatures voor leraren*. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/10/09/lerarentekort-op-1-jaar-tijd-sterk-toegenomen>

Wiliam, D. (2016). *Leadership for Teacher Learning: Creating a Culture Where All Teachers Improve So That All Learners Succeed*. West Palm Beach, FL: Learning Sciences International.